

Study of the Illustrations of Imam Reza (PU) and Imam Mahdi (PU) in the Dresdens Edition of the Tahmasbi Falnameh

Suriana Raziei ¹

Seyyed Abolghasem Hosseini (zharfa) ²

Abstract

This research aims to conduct a detailed and comprehensive study of the illustrations of Imam Reza (PU) and Imam Zaman (PU) in the Dresden Edition of the Tahmasbi Falnameh. The Tahmasbi Falnameh, as one of the masterpieces of Iranian painting, has a very high artistic and content value, which was illustrated during the reign of Shah Tahmasb Safavi in the year (957 a.d) in Qazvin, which has special features such as large dimensions, unique book layout, and visual richness. In this study, using the method of visual analysis, various elements of the paintings, including color, composition, symbols, and painting techniques, have been examined. The main goal of this analysis is to decipher the artistic language used in these works and better understand the deep concepts hidden in the paintings. The research findings show that the paintings of Imam Reza (PU) and Imam Zaman (PU) in the Falnameh of Tahmasbi, in addition to their visual beauty, carry deep Shiite concepts and religious teachings. The artist painter, using symbols, special techniques, and architecture, has created works that express the religious beliefs of the Safavid society and the importance of these two Imams in Shiite culture.

Keywords: Falnameh of Tahmasbi, Painting, Imam Reza (PU) Imam Zaman (PU), Islamic art, Dresden manuscript

1. PhD student in the field of Religious Arts and Philosophy at the University of Religions and Denominations(Responsible Author)

2. Associate Professor and Faculty Member of the Institute of Higher Education of Islamic Art and Thought

بررسی نگاره‌های امام رضا علیه السلام و امام زمان علیه السلام از نظر فرم و محتوا در فالنامه طهماسبی نسخه درسدن*

سورینا رضی^۱

سید ابوالقاسم حسینی (ژرفا)^۲

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی دقیق و همه‌جانبه نگاره‌های امام رضا علیه السلام و امام زمان علیه السلام در فالنامه طهماسبی نسخه درسدن انجام شده است. فالنامه طهماسبی، به عنوان یکی از شاهکارهای نگارگری ایرانی، از نظر هنری و محتوایی دارای ارزش بسیار بالایی است، که در زمان حکومت شاه طهماسب صفوی و در سال (۹۵۷.ه.ق) در قزوین مصور شده که دارای ویژگی‌های خاصی از جمله ابعاد بزرگ، کتاب‌آرایی منحصر به فرد و غنای بصری است. در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل بصری، به بررسی عناصر مختلف نگاره‌ها از جمله رنگ، ترکیب بندی، نمادها و تکنیک‌های نگارگری پرداخته شده است. هدف اصلی این تحلیل، رمزگشایی از زبان هنری به کار رفته در این آثار و درک بهتر از مفاهیم عمیقی نهفته در نگاره‌هاست. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که نگاره‌های امام رضا علیه السلام و امام زمان علیه السلام در فالنامه طهماسبی، علاوه بر زیبایی بصری، حامل مفاهیم عمیق شیعی و آموزه‌های دینی هستند و هنرمند نگارگر با استفاده از نمادها و تکنیک‌های خاص و معماری، به خلق آثاری پرداخته است که بیانگر اعتقادات مذهبی جامعه صفوی و اهمیت این دو امام در فرهنگ شیعی است.

واژگان کلیدی

فالنامه طهماسبی، نگارگری، امام رضا علیه السلام، امام زمان علیه السلام، هنر اسلامی، نسخه درسدن.

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۳/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۵/۲۳

۱. دانشجوی دکتری رشته حکمت هنرهای دینی دانشگاه ادیان و مذاهب (نویسنده مسئول).

۲. دانشیار و عضو هیئت علمی مؤسسه آموزش عالی هنر و اندیشه اسلامی.

عشق و ارادت ایرانیان به تفال و ائمه علیهم السلام از دیرباز وجود داشته است و تفال به امامان در فرهنگ ایرانی، نماد عشق و اعتزاز به آنان است و گرایش آنان در تفال به پیشوایان دینی در عرصه هنر به وضوح قابل مشاهده است و این موضوع به عنوان منبع الهام و تأثیرگذار در آثار هنرمندان، نقش مهمی ایفا کرده و اساساً به یک تعامل عمیق با ارزش‌های دینی و فرهنگی اشاره دارد. در گذشته این امر چنان رواج داشته که منجر به شکل‌گیری فالنامه‌ها شده است. فالنامه شاه طهماسب به عنوان یکی از اصولی‌ترین مؤلفه‌های فرهنگی و هنری این دوره، دربردارنده نگاره‌هایی از امامان و تفال به آنان است و در این راستا حکومت صفویه، با ایجاد دولتی مذهبی، پیوندی عمیق میان دین و هنر برقرار کرد، و در این دوران امامان بالاخص امام رضا علیه السلام و امام زمان علیه السلام به عنوان نمادی مهم، در جامعه حاکم بر ذهنیت‌ها و ارزش‌ها معرفی شدند.

در تاریخ هنر اسلام، فالنامه طهماسبی، به‌ویژه نسخه درسدن آن، یکی از منابع مهم در مطالعه هنر و ادبیات دوره صفوی به شمار می‌رود و نشان‌دهنده تطابق هنری و فرهنگی آن دوران است. از کهن‌ترین زمان، اگرچه هنر امری عادی و معمول بود، ولی ایرانیان برای زیبایی مقامی بلند قائل بودند، کما این‌که هنر ایرانی گاهی نشان‌دهنده عادات و عقاید دینی بود که می‌توانست عمیق‌ترین اثر را از نظر روحی به وجود آورد.

آنها جلوه‌هایی رمزگونه از حکمت و عرفان ایرانی - اسلامی را در آثار هنری خویش متجلی ساخته‌اند (شایسته فر، ۱۳۸۶: ۶).

نسخه درسدن فالنامه طهماسبی، که در اوایل قرن شانزدهم میلادی تهیه شده، به خاطر نگاره‌های آن شهرت یافته است. این نسخه به‌ویژه از منظر نگاره‌های امام رضا علیه السلام و نگاره‌های امام زمان علیه السلام، که به طور ویژه در آن گنجانده شده، توجه پژوهشگران و علاقه‌مندان به هنر و تاریخ اسلامی را جلب کرده است.

اکثر نگاره‌ها دارای یک مجموعه تصویری مستقل هستند که در قالب یک شکل تکامل یافته، خود را نمایان می‌کنند و تابع قواعد مناظر و مرایا نیستند (ثروت عکاشه، ۱۳۸۰: ۳۷).

مطالعه نگاره‌های امام رضا علیه السلام و امام زمان علیه السلام در این نسخه، به‌ویژه از نظر فرم و محتوا، می‌تواند نمایانگر نحوه انتقال و تجسم مفاهیم دینی و مذهبی در هنر دوره

صفوی باشد. تحلیل فرم و محتوای این نگاره‌ها کمک می‌کند تا درک بهتری از روش‌های تجسم‌سازی مذهبی، تکنیک‌های هنری و ارتباطات فرهنگی این دوره به دست آید. این تحقیق تلاش دارد تا با بررسی جزئیات هنری و محتوایی، نقش و اهمیت نگاره‌های امام رضا (ع) و امام زمان (ع) را در نسخه درسدن فالنامه طهماسبی روشن کند و به تحلیل تأثیرات این عناصر بر فهم و تفسیر متن پرداخته و ارتباط آنها را با زمینه تاریخی و فرهنگی آن زمان بررسی نماید. هنر اسلامی می‌کوشد تا محیطی به وجود آورد که در آن انسان بتواند وزن و وقار فطری اولیه خود را باز یابد و با ایجاد یک نوع خلا همه پریشانی‌ها و تمایلات دنیوی را از میان برمی‌دارد. از این رهیافت می‌توان به اهمیت اساسی و مرکزی مفاهیم و مضامین و پیام‌ها در هنر پی برد (برند، ۱۳۸۳: ۶).

این مقدمه، با هدف فراهم کردن زمینه‌ای برای تحلیل‌های عمیق‌تر، به اهمیت و محتوای نگاره‌های مذکور و تأثیر آنها بر درک هنری و فرهنگی از دوره صفوی می‌پردازد و تلاش دارد تا نگاهی جامع به این اثر هنری و دینی ارائه دهد.

پیشینه تحقیق

نگاره‌های فالنامه طهماسبی، شامل مطالعات مختلفی است که به بررسی هنری و دینی این آثار پرداخته است. مهم‌ترین تحقیقات در این زمینه شامل موارد زیر است: شیلاکن بای در کتاب *در جستجوی فردوس* چگونگی پیدایش فالنامه طهماسبی را علاقه شاه طهماسب به فال و تفال و شرایط حاکم بر جامعه آن دوران بیان می‌کند و گرایش مذهبی شاه طهماسب را در آن دخیل می‌داند. موسوی گیلانی در مقاله «جایگاه امام رضا (ع) در آثار هنر شیعی: با تکیه بر بررسی آثار تجسمی و معماری قرون میان در ایران» به این مطلب پرداختند که حاکمان و هنرمندان ایرانی، همواره علاقه و توجه خود به امام هشتم را نشان داده‌اند، به گونه‌ای که حتی در قرون میانه که دوره الهیات عرفانی است به جهت گرایش‌های عرفانی هنرمندان، تمثال امام رضا (ع) را از نقش‌مایه‌های خلق آثار هنری قرار داده‌اند. علیپور در مقاله «بررسی جلوه‌های بصری عیون اخبار الرضا در فالنامه طهماسبی» بیان می‌دارد که هدف اصلی از نگاره‌های امام رضا (ع) به لحاظ موضوع و محتوا بوده است، نه طرح شمایل ایشان و هنر شیعی بهره‌مند از آموزه‌های مذهب تشیع است. مقاله «واکاوی لایه‌های معنایی در نگاره‌های فالنامه نسخه

طهماسبی با رویکرد آیکونولوژی «نوشته سعید اخوانی و فتانه محمودی است، که با دستیابی به لایه‌های پنهان و آشکار فالنامه طهماسبی، طبق الگوی آیکونولوژی خوانش و تحلیل شده است که در مقاله‌ای دیگر به تحلیل مضامین «فالنامه‌های مصور عصر صفوی در موزه توپقاپی بر مبنای کاربرد در امر پیشگویی» پرداختند که نتیجه آن بیان مضامین فالنامه به سه دسته دینی، ادبی و تنجیم است و هدف پیدا کردن مضامین تصاویر عصر صفوی بوده.

روش تحقیق

روش تحقیق کیفی و محتوایی و کتابخانه‌ای است که شامل تحلیل محتوایی و بصری نگاره‌های نسخه درسدن فالنامه طهماسبی است. این تحقیق با هدف درک بهتر تکنیک‌های هنری و تأثیرات فرهنگی نگاره‌های امام رضا علیه السلام و امام زمان علیه السلام صورت گرفته است. در تحلیل محتوایی، به بررسی عمیق متن و عناصر بصری موجود در نگاره‌ها پرداخته شده و تلاش شده است تا ارتباط میان فرم، محتوای مذهبی و تأثیرات فرهنگی آثار روشن شود.

روش تحلیل بصری شامل مطالعه دقیق و تفکیکی اجزای هنری مانند رنگ، شکل، و تکنیک‌های اجرایی مورد استفاده در نگاره‌هاست. این تحلیل به شناسایی ویژگی‌های منحصر به فرد و سبک‌های هنری دوره صفوی کمک می‌کند. با ترکیب این دو روش، پژوهشگر توانسته است تا به درک عمیق‌تری از چگونگی بیان مفاهیم مذهبی و فرهنگی از طریق هنر نگاره‌ها برسد و به تحلیل تأثیرات آنها بر مخاطب و فرهنگ دوره صفوی بپردازد.

در نهایت، این تحقیق به جمع‌بندی کلی از چگونگی ترکیب فرم و محتوا در نگاره‌های امام رضا علیه السلام و امام زمان علیه السلام و تأثیرات آنها بر هنر و فرهنگ دوره صفوی پرداخته است، که می‌تواند به تحلیل‌های آینده و درک بهتری از هنر اسلامی در این دوره کمک کند.

فال

فال به معنای طالع و بخت و پیشگویی و غیب‌گویی است (عمید، ۱۳۷۵: ۱۵۰۹). فال یعنی شگون و پیش‌بینی خوش بینانه از راه و روش‌های نهانی با فراطبیعی در تاریخ

نمونه‌های کهن از فال و توسل به دنیای غیب جهت فائق آمدن بر امور متداول در دست است. از کهن‌ترین نمونه‌های فال‌بینی می‌توان از شهر سپار نام برد که آن‌جا شمش را بسیار می‌ستودند و به او افتخار می‌کردند و می‌پنداشتند که وی هنر غیب‌گویی و فال‌بینی را رونق بسیار بخشیده است. لیک در ایران دوره اسلامی نیز موضوع فال‌گیری مورد توجه بوده است. فالنامه‌ها کتاب‌هایی در بردارنده آداب فال گرفتن و شگون و یمن مراسمی چون ازدواج و امر خیر و تولد هستند. در ایران انواع فال از فال‌های قرآنی تا استخاره با نام انبیاء موجود است. روایاتی از پیامبر اسلام ﷺ و ائمه اطهار (ع) نیز در دست است که نشان می‌دهد مسائلی را به فال نیک می‌گرفتند.

تاریخچه فالنامه

مجله هنرهای تجسمی ایرانی، به عنوان یک شاخه از ادبیات و هنر در ایران، پیوند عمیقی با سنت‌های فرهنگی و دینی دارد. فالنامه‌ها، که معمولاً به شکل کتاب‌هایی زینتی با محتوای پیشگویی و دینی هستند، به دوران‌های مختلف تاریخ ایران باز می‌گردند و در این دوره‌ها تغییرات زیادی را تجربه کرده‌اند.

در دوران اولیه، فالنامه‌ها ریشه در سنت‌های باستانی ایران داشتند. اما در دوران اسلامی، با ظهور اسلام، این سنت‌ها تحت تأثیر آموزه‌های اسلامی تغییر کرده و به شکلی جدید درآمده‌اند. در این دوره، فالنامه‌ها به کتاب‌هایی زینتی با تصاویری از نقاشی‌های مذهبی و پیشگویی‌های دینی تبدیل شدند.

در دوران اسلامی، به‌ویژه در دوره‌های مختلف خلافت و سلطنت، فالنامه‌ها به یکی از عناصر مهم فرهنگی تبدیل شدند. در دوره صفوی، فالنامه‌ها به شکل خاص و برجسته‌تری توسعه یافتند. شاه طهماسب اول صفوی (۱۵۲۴-۱۵۷۶) یکی از حامیان هنر و ادبیات بود و فالنامه‌ها در این دوره به طور ویژه‌ای زینت داده شدند. فالنامه طهماسبی در سال ۹۴۷ هجری قمری مصور شد و ظاهراً نگارگران درباری «آقا میرک» و «عبدالعزیز» تصویرگران اصلی آن بودند (Welch, 95). نسخه‌های مختلف از فالنامه‌ها با نقاشی‌های زیبا، خطاطی‌های دقیق و تزئینات هنری خلق شدند که نمایانگر شکوه و عظمت دوره صفوی بودند.

در دوره قاجار (۱۷۹۴-۱۹۲۵)، فالنامه‌ها مورد توجه بودند، اما با تغییرات فرهنگی و

اجتماعی، نقاشی‌ها و طراحی‌ها نیز به‌طور چشمگیری تغییر کردند.

در قرن بیستم و بیست و یکم، فالنامه‌ها هم‌چنان در فرهنگ ایرانی وجود دارند هرچند که تأثیرات مدرن‌تری بر آنها وارد شده است.

ترکیب دو نوع تحلیل محتوایی و بصری، کمک می‌کند تا درک عمیق‌تری از چگونگی به تصویر کشیدن مفاهیم مذهبی و فرهنگی در نگاره‌های فالنامه طهماسبی حاصل شود. این آثار نه تنها نشان‌دهنده زیبایی‌شناسی هنری دوره صفوی هستند، بلکه به عنوان شاهی از تأثیرات مذهبی و فرهنگی آن زمان نیز به شمار می‌آیند.

نگاره‌های این فالنامه از جهت ترکیب‌بندی و شیوه‌های نگارگری بسیار یکدست هستند و برخلاف نگاره‌های فالنامه‌های دیگر کیفیتی یکسان دارند (پوراکبر، ۱۳۷۷: ۲۲).

فرم‌ها در این نسخه نیز به دقت طراحی شده‌اند. طراحی‌های هندسی و اشکال پیچیده به‌طور ماهرانه‌ای در ترکیب‌بندی‌ها گنجانده شده‌اند تا تعادل و هماهنگی را در نقاشی‌ها به وجود آورند. این فرم‌ها به‌ویژه در طراحی‌های نقوش و الگوهای تزئینی برجسته‌اند و به ایجاد جلوه‌های بصری منحصر به فرد کمک می‌کنند. در نگارگری ایرانی همیشه فضایی مملو از نور و رنگ، حتی در شب وجود دارد. استفاده از رنگ‌هایی چون طلایی و نقره‌ای و امثال آن در جهت ذهنی کردن فضا است (حسینی‌راد، ۱۳۸۴: ۲۱).

نگارگری ایرانی

استفاده از رنگ‌ها و فرم‌ها در نقاشی نه تنها بر زیبایی اثر تأثیر می‌گذارد، بلکه به انتقال پیام‌ها و احساسات هنرمند نیز کمک می‌کند. تحلیل این عناصر، در آثار هنری می‌تواند به درک عمیق‌تری از تکنیک‌ها، زمینه تاریخی و نوآوری‌های هنری منجر شود.

نگاره‌ها به‌طور خاص، با مفاهیم اساطیری و معنوی در ارتباطند و به تصویر کشیدن داستان‌های مذهبی و تاریخی از ویژگی‌های بارز آنهاست. پیدایش فرقه‌های عرفانی و شاخه‌های تصوف، همسو با مذهب تشیع که از قرن سوم قمری افزایش یافت، این فرقه‌ها نقش کلیدی در آماده‌سازی مردم برای پذیرش تشیع تحت حاکمیت صفویه، از راه تأکید بر جنبه‌های روحانی و معنوی مذهب داشتند (شایسته‌فر، ۱۳۸۴: ۱۹۶). تحلیل محتوا شامل بررسی متن‌های درج شده، مضمون‌های معنوی و دینی، و نحوه ارتباط این

محتوا با زمینه‌های تاریخی و فرهنگی دوره صفوی است، و سمبل بهترین امکان توصیف از حقیقی که غیرقابل درک به نظر می‌رسد و به وسیله بیانی نمادین امکان تفسیر و روشن شدن می‌یابد (جانگ، ۱۹۷۱ م: ۶۱۰). در تحلیل بصری، توجه به تکنیک‌های هنری استفاده از رنگ‌ها و فرم‌های نقاشی اهمیت دارد. این نسخه، نشان‌دهنده تسلط هنرمندان دوره صفوی بر تکنیک‌های نقاشی است. فرم‌ها و شیوه‌های بصری مانند طراحی‌های هندسی، تصاویری از موجودات اساطیری و مناظر طبیعی به کار رفته‌اند که همه به انتقال مفاهیم معنوی و فرهنگی کمک می‌کنند.

تفاوت فالنامه طهماسبی نسخه درسدن با سایر نسخه‌ها

چهار نسخه خطی مصور دیگر از فالنامه از قرن ۱۶ و ۱۷ میلادی باقی مانده است. یک نسخه خطی قرن شانزدهم اکنون در موزه ملی قوم‌شناسی در لیدن هلند نگهداری می‌شود. ۳۵ نقاشی آن شامل هر کدام یک نقاشی برای ماه، خورشید، عطارد، مریخ، مشتری، زهره، زحل و قلمرو بهشت است. پنج تابلوی دیگر داستان زندگی حضرت علی (ع) را نشان می‌دهد و بسیاری دیگر صحنه‌هایی با الهام از قرآن دارند. کعبه، کشتی نوح، قیامت و لیلی و مجنون نقاشی‌های خاص خود را دارند. کتاب نسخه خطی درسدن، یک جلد فارسی با محتوای مشابه است که از دهه ۱۵۴۰ تا ۱۵۷۰ میلادی ایجاد شده اکنون در کتابخانه ایالتی و دانشگاهی ساکسون درسدن آلمان است. فالنامه ایرانی تویقایی با ۴۱ صفحه دوطرفه مربوط به اواخر قرن هفدهم است و اکنون در مجموعه کاخ تویقایی در ترکیه قرار دارد. این کاخ همچنین دارای نسخه ترکی عثمانی از فالنامه است که برای سلطان احمد اول در اوایل قرن هفدهم میلادی ایجاد شد، با ۵۹ صفحه دوطرفه. شباهت‌های بین نقاشی‌های این چهار نسخه خطی نشان می‌دهد که آنها تحت تأثیر تصویرهای رایجی بوده‌اند که باقی نمانده است.

از میان نسخه‌های مختلف فالنامه طهماسبی، نسخه درسدن به عنوان یکی از معتبرترین و کامل‌ترین نسخه‌ها شناخته می‌شود. این نسخه به خاطر وضوح نقوش و کیفیت بالای طراحی‌هایش اهمیت ویژه‌ای دارد.

فالنامه به عنوان ابزاری برای پیشگویی و استخاره طراحی شده است. این کتاب به مردم کمک می‌کرد تا در تصمیم‌گیری‌های مهم زندگی خود از آن استفاده کنند و به

همین دلیل، محتوای آن با باورهای دینی و مذهبی جامعه مرتبط است. این نسخه به عنوان یک اثر هنری و فرهنگی، نمایانگر هنر نگارگری عصر صفوی است و به ترویج و حفظ هنر و فرهنگ ایرانی کمک می‌کند و این آثار می‌تواند به عنوان ابزاری برای تحکیم قدرت شاه طهماسب و مشروعیت بخشی به حکومت او نیز در نظر گرفته شود، به ویژه در زمینه‌های دینی و فرهنگی. فالنامه طهماسبی نسخه درسدن به خاطر نگاره‌های منحصر به فرد و طراحی‌های زیبا شناخته می‌شود. آرتور پوپ عقیده دارد هنر نگارگری ایرانی بدون حجم پرسپکتیو، بدون سایه روشن و بدون قاب بندی، نوعی تعالی کیمیایی ذرات نورالهی را به تصویر می‌کشد (پوپ، ۱۳۷۸: ۲۱۶).

نگاره‌ها در نسخه درسدن به طور دقیق و با رعایت تناسبات هنری طراحی شده‌اند. فرم‌های موجود در این نگاره‌ها به طور عمده از نقاشی‌های طبیعت، صحنه‌های تاریخی و تصاویری از شخصیت‌های مهم مذهبی مانند امام رضا علیه السلام و امام عصر علیه السلام استفاده می‌کنند. این فرم‌ها به خوبی تعادل و هماهنگی را به تصویر کشیدند. استفاده از رنگ‌های زنده و ترکیب‌های زیبا در نگاره‌ها به جذابیت و تأثیرگذاری بصری آنها افزوده است. رنگ‌های ملایم و متنوع زمینه‌ای را برای برجسته‌سازی موضوعات مذهبی و فرهنگی فراهم می‌کنند. این انتخاب‌های رنگی همچنین به انتقال احساسات و مفاهیم مورد نظر کمک می‌کند. فقط دو عامل ایجاد حس زیبایی می‌دهد که این دو عامل رنگ و نور هستند (عناقه، ۱۳۹۱: ۱۷۸).

فالنامه‌های پراکنده که فالنامه‌های طهماسبی نیز نامیده می‌شوند، قدیمی‌ترین نمونه باقی مانده هستند. این نام به این دلیل است که برگه‌هایی در مجموعه‌های بسیاری در کشورهای مختلف از جمله گالری آرتورام ساکлер، موزه هنر متروپولیتن نیویورک در ایالات متحده وجود دارد.

این کتاب که نشانگر دوران تحولات سیاسی و نظامی ایران صفوی بود تهیه و تنظیم شد. تقویم اسلامی به سال هزار هجری نزدیک می‌شد و حال و هوای اضطراب آخرالزمان در میان مردم وجود داشت. بسیاری از نقاشی‌های یکی از شخصیت‌های مهم مذهب تشیع را نشان می‌دهد که این نسخه خطی حاوی اولین تصویر شناخته شده است.

نگاره‌ها در فالنامه طهماسبی نسخه درسدن نقش کلیدی در درک و تفسیر متن ایفا می‌کنند. تصاویر مذهبی مانند نگاره‌های امام رضا (ع) و امام عصر (عج) به عنوان ابزارهای بصری برای تقویت محتوای متنی عمل می‌کنند.

نگاره‌های امام رضا (ع) به طور خاص به منظور تأکید بر جنبه‌های روحانی و معنوی متن مورد استفاده قرار می‌گیرند. تصاویر مرتبط با امام رضا (ع)، مفاهیم مذهبی و اخلاقی را به طور مستقیم به بیننده منتقل می‌کنند.

نگاره‌ها به عنوان پس‌زمینه‌ای معنوی برای متون فالنامه عمل می‌کنند. این تصاویر به ویژه در قسمت‌هایی که متن به مسائل مذهبی و پیشگویی‌ها پرداخته است، به تقویت احساسات و تفکرات مربوط به آینده و تقدیر کمک کرده و ممکن است به طور مستقیم یا غیرمستقیم به معنا و محتوای متن اشاره داشته باشند و چه بسا گاهی نمادها و نشانه‌ها به موضوع شباهتی ندارند و از راه کارآیی که دارند، با معنا مرتبط می‌شوند (پیرس، ۱۳۹۹: ۲۵).

نگاره‌های فالنامه طهماسبی نسخه درسدن با ویژگی‌های هنری و محتوایی خاص خود، به طور عمیقی بر درک و تفسیر متن تأثیر می‌گذارند.

برای نوشتن یک مطلب جامع در زمینه تکنیک‌های هنری به کار گرفته شده در فالنامه طهماسبی نسخه درسدن، ابتدا باید به بررسی ویژگی‌های مختلف هنری این نسخه بپردازیم. این نسخه یکی از مهم‌ترین نمونه‌های هنر کتاب‌سازی دوره صفوی است که به طور گسترده‌ای از نمادها و کاربردهای بصری برخوردار است.

تحلیل محتوایی

محتوای نگاره‌های امام رضا (ع) در نسخه «فالنامه طهماسبی» شامل جنبه‌های مختلفی است که به بررسی این تصاویر کمک می‌کند.

در نگاره‌های امام رضا (ع) در نسخه درسدن ایشان به عنوان یک شخصیت مذهبی مهم به تصویر کشیده شده است.

این کتاب که نشانگر دوران تحولات سیاسی و نظامی ایران صفوی بود تهیه و تنظیم شد. تقویم اسلامی به سال هزار هجری نزدیک می‌شد و حال و هوای اضطراب آخرالزمان در میان مردم وجود داشت. بسیاری از نقاشی‌ها یکی از شخصیت‌های مهم مذهب

شیع را نشان می‌دهد که این نسخه خطی حاوی اولین تصویر شناخته شده است. مذهبی مهم به تصویر کشیده شده است. این تصاویر شامل صحنه‌هایی از زندگی امام، و یا وقایع مهم مربوط به ایشان هستند. توجه به جنبه‌های مذهبی و تاریخی در این تصاویر نشان‌دهنده احترام و نقش ویژه‌ای است که به شخصیت امام رضا علیه السلام و امام عصر علیه السلام داده شده است.

نگاره‌های امام رضا علیه السلام در این نسخه به وضوح تحت تأثیر سنت‌های اسلامی و شیعه قرار دارند. هر نگاره دارای پیام‌ها و معانی خاصی است که می‌تواند به تفسیرهای مختلفی منجر شود. در برخی از تصاویر، ممکن است معانی دینی و عرفانی خاصی مدنظر هنرمند بوده باشد که با استفاده از نمادها و عناصر بصری به نمایش درآمده است.

نگاره‌های فالنامه طهماسبی دارای لایه‌های معنایی پنهان و آشکاری هستند که به تحلیل عمیق‌تری از مضامین دینی و فرهنگی آن دوره کمک می‌کنند. این لایه‌ها به وضوح مضامین دینی و قرآنی را به تصویر می‌کشند، که نشان‌دهنده اهمیت دین در زندگی روزمره مردم آن زمان است. این مضامین به نوعی به ترویج آموزش‌های شیعی و تقویت هویت مذهبی کمک می‌کنند.

نگاره‌ها به طور غیرمستقیم به شرایط اجتماعی و فرهنگی عصر صفوی اشاره دارند. این لایه‌های معنایی می‌توانند نشان‌دهنده نگرش‌ها و باورهای عمومی جامعه، در آن زمان باشند و به تحلیل وضعیت اجتماعی و سیاسی کمک کنند. همچنین نگاره‌ها به نوعی با متون ادبی و تاریخی آن زمان ارتباط دارند. علاوه بر آن فالنامه‌ها به عنوان ابزاری برای پیشگویی و استخاره، لایه‌های معنایی خاصی را ایجاد می‌کند که نشان‌دهنده نیاز مردم به راهنمایی‌های معنوی و دینی در زندگی روزمره است.

تصویر شماره ۱ - نگاره امام رضا علیه السلام در فالنامه طهماسبی نسخه درسدن از زندگی دربار و مراسم سلطنتی

تحلیل محتوای تصویر شماره ۱ از منظر رنگ

در تصویر بالا نشان داده شده است که آن حضرت در دربار سلطنتی حضور دارند و از منظر رنگ غنی‌ترین رنگی که به چشم می‌خورد رنگ آبی است، که نماد آرامش، وسعت، و حقیقت است. و امام رضا علیه السلام در کنار پادشاه با آرامش جلوس نموده‌اند و این فضای روحانی پادشاه را به تفکر واداشته است و امواج معنویت از سوی آن حضرت به دامان شاه نیز مشعشع شده است، و نشانگر برقراری محیط روحانی در این نگاره گردیده است. که نماد و تجلی اولیای الهی و انتقال جنبه‌های معنوی به محیط و اطرافیان وی می‌شود.

مفاهیم رنگ در هنر اسلامی و به‌ویژه در نگاره‌های دوره صفوی، و در آثار مشهور مانند فالنامه طهماسبی نقشی برجسته دارند، رنگ‌ها در این آثار نه تنها برای زیبایی‌شناسی بلکه به عنوان وسیله‌ای برای انتقال مفاهیم مختلف و معنوی به کار می‌روند. در عرفان اسلامی، رنگ‌ها به عنوان نمادها و سمبل‌هایی برای انتقال مفاهیم عمیق معنوی و عرفانی به کار می‌روند.

رنگ‌ها با حالت درونی و روح هنرمند مرتبط هستند (نصر، ۱۳۵۶: ۵۶). برخی از مفاهیم کلیدی رنگ‌ها در این زمینه عبارتند از رنگ سفید که نماد پاکی، نور، و حقیقت است. استفاده از رنگ روشن برای روبند، جلوه و ویژگی خاصی به آن می‌بخشد. رنگ‌های روشن معمولاً به تأثیر الهی و پاکیزگی اشاره دارند و جلوه‌ای الهام‌بخش به تصویر می‌افزاید. روبند به عنوان یک نمادگرایی از مقدسیت معنایی عمیق به تصویر افزوده است و توازن آن با سایر عناصر نگاره، مانند هاله آتشگون و نورانی و لباس‌ها، توازن در کل نگاره را حفظ کرده است. هاله نماد نور یا نیروی الهی و نوری ساطع، از ناحیه خداوند است.

هاله نور نماد نیروی معنوی، تقدس، فره، نبوغ فضیلت، صدور قوه حیاتی فرد و نور به متعالی معرفت نیز می باشد (کوپر، ۱۳۷۹: ۳۹).

به این ترتیب روپند در نگاره امام رضا علیه السلام، نه تنها جنبه زیبایی و هنری دارد بلکه محتوا و نمادگرایی عمیقی را منتقل می کند. روپند در نگاره های مذهبی امری رایج است و در نگاره های معصومین علیهم السلام نیز دیده می شود. در متون عرفانی، سفید به عنوان نماینده نور الهی و بی خود شدن از دنیای مادی شناخته می شود.

رنگ سبز نماینده حیات، رشد، و بهشت است. سبز در عرفان اسلامی نماد تجلیات الهی و سلامت روحانی است و اغلب به عنوان رنگ پیامبران و اولیای الهی شناخته می شود. رنگ قرمز بیانگر عشق، قدرت، و شجاعت است. در متون عرفانی، قرمز به عنوان نماد عشق الهی و حرارت عاطفی به کار می رود. رنگ آبی نماینده آرامش، وسعت، و حقیقت است. آبی در عرفان اسلامی به عنوان نماد حقیقت مطلق و فضای بی پایان الهی شناخته می شود.

رنگ طلایی، نماد نور، شکوه، و الهی بودن است. رنگ طلایی در هنر اسلامی به عنوان نماینده نور الهی و جلال الهی به کار می رود. و رنگ تیره، رنگ فنا، مرگ و گذشتن از خود است.

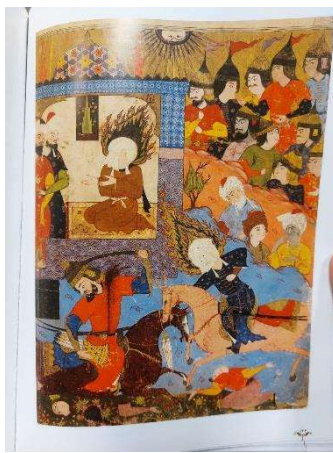
نگاره های امام رضا علیه السلام در این نسخه با استفاده از تکنیک های دقیق هنرمندانه نگارگر ایرانی طراحی شده اند.^۱ این تصاویر با استفاده از رنگ های روشن و جزئیات دقیق خلق شده اند که زیبایی و شکوه خاصی را به نمایش می گذارند. در این تصاویر، از تکنیک های سایه زنی و رنگ آمیزی خاص استفاده شده است که به دقت و زیبایی هرچه بیشتر تصویر افزوده است.

در این نگاره ها، توجه زیادی به جزئیات صورت و لباس ها شده است. لباس های امام رضا علیه السلام با الگوها و نقوش پیچیده طراحی شده اند که نشان دهنده دقت هنرمند در نمایش جزئیات هستند. همچنین، لباس های اطرافیان و زمینه های تصویر نیز با دقت و ظرافت خاصی طراحی شده.

ترکیب بندی این نگاره ها به گونه ای است که توجه بیننده را جلب می کند. در این

۱. زارین، م (۱۳۷۹)، مینیاتور ایرانی، نیویورک موزه متروپولیتن.

نگاره، اطراف امام با نقوش و طراحی‌های مختلف احاطه شده است. این ترکیب‌بندی به تقویت نقش امام رضا (ع) در تصویر کمک می‌کند و به بیننده امکان می‌دهد تا تمرکز بیشتری بر روی شخصیت اصلی داشته باشد. نگارش فالنامه طهماسبی به دوران سلطنت شاه طهماسب اول^۱ (۱۵۷۶-۱۵۲۴) باز می‌گردد. در این دوره، ایران با چالش‌های سیاسی و نظامی مواجه بود و نیاز به تقویت هویت ملی و مذهبی احساس می‌شد.

تصویر شماره ۲ - نگاره امام رضا (ع) در فالنامه طهماسبی نسخه درسدن

در نگاره دوم، بیشترین رنگی که در تصویر قالب است رنگ قرمز و طلایی می‌باشد. یافته‌های مطالعه در تصویر بالا حاکی از دو تصویر از حضرت امام رضا (ع) می‌باشد. که یکی از تصاویر، که به رنگ طلایی و شعله وار در اطراف چهره آن حضرت کشیده شده است از منظر رنگ نشان‌دهنده نماد نور، شکوه، و الهی و عرفانی بودن شخصیت امام رضا (ع) می‌باشد. که خود تصویری ملکوتی را به بیننده از لحاظ بصری القا می‌نماید، حاکی از شأن و منزلت بهشتی ایشان و هاله‌های منور با رنگ طلایی است. و در ادامه تصویر شماره دو در این نگاره که بیشتر رنگ قرمز در آن عکس به صورت کلی در اطرافیان ایشان چشم‌نوازی می‌نماید به مفهوم عشق، صلابت و اقتدار و حقیقت و وسعت وجود مقدس معنوی ایشان در میان جمع می‌باشد. همچنین در این نگاره رنگ تیره، نماد آمادگی فنا شدن در راه خدا و نترسیدن از مرگ و ایثار و از خودگذشتگی در راه

1 The Persian Book of King: The Shahnameh of Firdausi

حق است.

نگاره‌هایی از شخصیت‌های مذهبی و تاریخی، به ویژه امام رضا (ع)، است که با استفاده از رنگ‌های غنی و تکنیک‌های نگارگری دقیق طراحی شده‌اند. این ویژگی‌ها نه تنها زیبایی بصری را به تصویر می‌کشند، بلکه بار معنایی عمیقی دارند که به درک بهتر شخصیت‌های مذهبی و تاریخ اسلام کمک می‌کند.

فالنامه طهماسبی نسخه درسدن به عنوان یک اثر هنری با ارزش، نمایانگر تلاش‌های جمعی هنرمندان و نویسندگان در دوره صفویه است.

تحلیل رنگ‌ها شامل بررسی نوع، شدت، و تضاد رنگ‌هاست. می‌توانید به تأثیرات احساسی و معنایی رنگ‌ها توجه کنید و ببینید چگونه بر روی احساسات و برداشت بیننده تأثیر می‌گذارند.

مطالعه شکل‌ها شامل تحلیل فرم‌ها و خطوط است. بررسی نحوه استفاده از اشکال هندسی و طبیعی می‌تواند به فهم نحوه انتقال پیام و زیبایی شناسی کمک کند.

اهمیت استفاده از رنگ‌ها و فرم‌ها در تحلیل بصری نقاشی چه هستند:

تحلیل بصری نقاشی به بررسی عناصر کلیدی مانند رنگ‌ها و فرم‌ها می‌پردازد که در تفسیر و درک آثار هنری ضروری هستند. رنگ‌ها و فرم‌ها نه تنها در زیبایی شناسی اثر نقش دارند، بلکه بر احساسات و پیام‌های منتقل شده توسط هنرمند نیز تأثیر می‌گذارند. این تحلیل به ما کمک می‌کند تا ارتباطات و تکنیک‌های هنری را به طور عمیق‌تری درک کنیم.

رنگ‌ها قادرند به طور مؤثری احساسات و حالت‌های مختلف را منتقل کنند. به عنوان مثال، رنگ‌های گرم مانند قرمز و زرد احساسات انرژی و گرما را به تصویر می‌کشند، در حالی که رنگ‌های سرد مانند آبی و سبز احساساتی از آرامش و سکون را القا می‌کنند. همچنین رنگ‌ها می‌توانند عمق، فاصله و تمرکز بصری را تحت تأثیر قرار دهند. استفاده از رنگ‌های تیره و روشن در کنار هم می‌تواند به ایجاد کنتراست و تمرکز رنگ‌ها در فرهنگ‌های مختلف معانی و نمادهای گوناگونی دارند. فرم‌ها و اشکال در نقاشی به ساختار و ترکیب بندی از سر کمک می‌کنند. فرم‌های هندسی و طبیعی می‌توانند به شکل دهی و هماهنگی در اثر هنری کمک کنند و در ایجاد حرکت و تعادل نقش داشته باشند. فرم‌ها می‌توانند معانی خاصی را منتقل کنند، فرم‌های منحنی به کار رفته،

می‌توانند احساساتی از نرمی و انعطاف‌پذیری را القا کنند، در حالی که فرم‌های زاویه‌دار ممکن است احساسات سختی و قدرت را منتقل کنند. تکنیک‌های گوناگون استفاده شده در خلق فرم‌ها، می‌توانند به درک نحوه مهارت هنرمند و سبک هنری او کمک کنند. بر بخش‌های خاصی از نقاشی کمک کند.

در طول تاریخ هنر، شیوه‌های مختلفی برای استفاده از رنگ‌ها و فرم‌ها وجود داشته است^۱ که هرکدام ویژگی‌ها و تأثیرات خاص خود را دارند. در دوره رنسانس، هنرمندان به استفاده دقیق از رنگ‌ها و فرم‌ها برای ایجاد عمق و واقع‌گرایی پرداختند. تکنیک‌های سایه‌زنی و استفاده از رنگ‌های گرم و سرد به ایجاد بعد و فضای واقعی در نقاشی‌ها کمک کردند.

هنرمندان باروک از کنتراست‌های قوی و رنگ‌های درخشان برای ایجاد تأثیر دراماتیک استفاده کردند. فرم‌های پیچیده و دینامیک به طور عمده در آثار این دوره به کار گرفته شدند تا حرکت و انرژی را منتقل کنند.

امپرسیونیست‌ها به استفاده از رنگ‌های خالص و فرم‌های ساده و ناپیوسته پرداختند تا تأثیرات نور و حرکت را به تصویر بکشند. تکنیک‌های پاشیدن رنگ و استفاده از ضربات قلم‌مو سریع از ویژگی‌های برجسته این سبک است.

1 Roxburgh, David J. The Shahnameh of Shah Tahmasp. Harvard University Press, 2001

تصویر شماره ۳

تحلیل محتوای تصویر شماره ۳ از منظر رنگ، تکنیک‌های هنری تحلیل بصری و تزئینات پیچیده

همان‌طور که در تصویر بالا مشاهده می‌گردد این اثر نه تنها شامل، طراحی و تزئینات پیچیده و به کارگیری رنگ‌های نمادین همانند تصاویر قبلی می‌پردازد، بلکه فرم و ساختار این نگاره با استفاده از طلا و نقره و فلزات گرانبها در طراحی نگاره فوق به این عکس جلوه‌ای ویژه و مجلل را نمایان ساخته و تکنیک‌های طلاکاری و نقره‌کاری بیانگر مهارت‌های هنرمندان دوره صفوی و استفاده آنان از عناصر گران‌قیمت جهت جلب توجه بصری به بیننده القا می‌نماید. همچنین لازم به یادآوری که تلفیق عناصر متعدد در کنار هم از جمله استفاده از رنگ‌های با معنی و تصاویر پیچیده نگاره‌ها و سایر ارکانی که در بالا توضیح داده شد. فالنامه طهماسبی نسخه درسدن به خاطر نگاره‌هایش مشهور است. این نقاشی‌ها با دقت بالا و استفاده از رنگ‌های درخشان و متنوع طراحی شده‌اند. تکنیک‌های نگاره شامل استفاده از رنگ‌های طبیعی و تکنیک‌های نقاشی دقیق است که به ایجاد تصاویری زنده و پویا کمک می‌کند.

نگاره‌ها، با جزئیات بسیار ریز و طراحی‌های پیچیده به‌طور کامل متن را از نظر بصری تقویت می‌کنند. استفاده از تکنیک‌های طراحی دقیق و هماهنگ در کنار رنگ‌آمیزی زیبا، به جذابیت و عمق آثار افزوده است. ترکیب‌بندی و چینش عناصر به گونه‌ای است

که توجه مخاطب را به سمت امام رضا (ع) جلب می‌کند. رنگ‌ها برای انتقال پیام و القای حس معنویت به مخاطب استفاده شده است. حضور امام در کنار مردی که مشغول به کار است، نشان‌دهنده تواضع و فروتنی ایشان در برابر همه مردم و فارغ از مقام و منزلت آنهاست و همین‌طور نشان‌دهنده ارادت و توسل مردم به ایشان است.

فالنامه طهماسبی نسخه درسدن به‌طور ویژه‌ای از ترکیب متن و تصویر بهره می‌برد. تصاویر و نقاشی‌ها به‌طور همزمان با متون پیشگویی و مذهبی درهم آمیخته شده‌اند تا معنا و مفهوم متون را تقویت کنند. این ترکیب بصری و متنی به بیننده امکان می‌دهد تا به درک عمیق‌تری از محتوای کتاب دست یابد.

هنرمند نگارگر، علاوه بر انتخاب و جاگذاری رنگ‌های هماهنگ، به عامل ریتم در رنگ‌بندی نیز اهمیت می‌دهد. ریتم در رنگ‌ها بر روی خطوط و نقوش تأثیر می‌گذارد و آن را تعدیل و تقویت می‌کند.

در این نسخه، نقاشی‌های طبیعت و مناظر به زیبایی دیده می‌شود، این تصاویر نه تنها به زیبایی اثر افزوده بلکه به عنوان پس‌زمینه‌ای برای صحنه‌های مذهبی و تاریخی عمل می‌کنند. تکنیک‌های نقاشی طبیعت و مناظر به‌ویژه در استفاده از رنگ‌های ملایم و فرم‌های طبیعی نمایان است.

نگارگری ایرانی - اسلامی تجلی‌گاه جمال خداوندی است و اصول این هنر در طی قرون متمادی، به صورت زنجیروار به تکامل و پالایش رسیده است.

نگاره‌های فالنامه طهماسبی، از نظر بصری و هنری دارای ویژگی‌های خاصی است که آنها را از دیگر نسخه‌ها متمایز می‌کند. این نسخه‌ها معمولاً شامل تصاویر با جزئیات و نمادهای خاص هستند که در دیگر نسخه‌ها کمتر دیده شده است. فالنامه طهماسبی در دوره خاصی از سلطنت شاه طهماسب، تولید شده و به‌طور خاص برای دربار او طراحی شده است. در حالی که دیگر نسخه‌ها در زمان‌ها و مکان‌های مختلفی ایجاد شده است. برخی نگاره‌ها نمایانگر جزئیات معماری و تأثیر آن بر هنر نگارگری دوره صفویه است. این تصاویر به شناخت بهتر از سیر تطور بناهای تاریخی کمک می‌کند. نگاره‌ها در زمینه فال‌گیری و پیشگویی به کار می‌روند و این موضوع به تنوع و غنای آنها می‌افزاید.

این مضامین، به خوبی نشان‌دهنده ارتباط عمیق هنر دین و فرهنگ در دوران صفوی

است و به عنوان منابع ارزشمندی برای پژوهشگران در این حوزه محسوب می‌شوند. در نگاره‌های فالنامه طهماسبی، به طور گسترده‌ای از نمادهای مذهبی و عرفانی استفاده شده است. این نمادها شامل تصاویری از شخصیت‌های مذهبی، مناظر بهشتی و صحنه‌های عرفانی هستند که درک عمیق‌تری از باورها و اعتقادات مذهبی دوره صفویه به دست می‌دهند. برخی نگاره‌ها به مراسم سلطنتی پرداختند. تصاویری از پادشاهان، درباریان و جشن‌های رسمی به ماکمک می‌کنند تا ساختار اجتماعی و اهمیت نهاد سلطنت را در دوره صفویه، درک کنیم. این تصاویر علاوه بر زیبایی‌های هنری، به ویژه در نمایش قدرت، مقام سلطنت، تعاملات سیاسی و اجتماعی آن روزگاران را بیان می‌کند.

مناظر طبیعی مانند باغ‌ها، کوه‌ها و درختان به عنوان پس‌زمینه‌ای برای صحنه‌های مذهبی و تاریخی عمل می‌کنند و نشان‌دهنده توجه به زیبایی طبیعت و اهمیت آن، در فرهنگ دوره صفویه هستند. تصاویری از طبیعت همچنین نشان‌دهنده ارتباط مردم آن دوره با محیط طبیعی و تأثیر آن بر فرهنگ بصری آنهاست.

در فالنامه طهماسبی نسخه درسدن، نگاره‌هایی همراه با متن وجود دارد که به شرح و تفسیر تصاویر و ارائه معانی آنها به ماکمک می‌کند و بسیاری از نگاره‌ها با اشعار عرفانی همراه هستند.

عکس نگاره امام زمان علیه السلام

این نگاره، نمونه‌ای زیبا و شاخص از هنر نگارگری ایرانی در دوره صفوی و به ویژه سبک مکتب قزوین است. این سبک با توجه به ویژگی‌هایی مانند رنگ‌آمیزی زنده و شاداب، جزئیات ظریف در چهره‌ها و لباس‌ها، و استفاده از ترکیب‌بندی‌های پر جنب‌وجوش شناخته می‌شود و فضایی پر از انرژی و حرکت را ایجاد کرده‌اند. چهره‌ها با دقت و ظرافتی وصف‌ناپذیر ترسیم شده‌اند و هر یک از آنها بیانگر احساساتی عمیق هستند. این رنگ‌آمیزی به تابلو انرژی و طراوت بخشیده و آن را از سایر سبک‌های نگارگری متمایز می‌کند. چهره‌ها با دقت و ظرافتی وصف‌ناپذیر ترسیم شده‌اند و عناصر مختلف آن به گونه‌ای در کنار هم قرار گرفته‌اند که حس حرکت و پویایی را به بیننده منتقل می‌کند. می‌توان حدس زد که این تابلو نمادین بوده و عناصر آن دارای معانی

خاصی می‌باشند. فرم مرکزی نگاره، که با شکوه و جبروتی خاص به تصویر کشیده شده است، نمادی از امام زمان علیه السلام است و روی روبنده «یا صاحب زمان» نوشته شده است، که به خوبی توانسته است روح و زیبایی هنر ایرانی را به نمایش بگذارد. استفاده از رنگ‌های گیاهی و معدنی با کیفیت بالا، باعث شده تا رنگ‌های نگاره بسیار زنده باشند. این رنگ‌ها به خوبی با یکدیگر ترکیب شده و عمق و بعد به تصویر بخشیده‌اند.

تصویر شماره ۴

استفاده از طلا و نقره برای تزئین برخی از قسمت‌های نگاره، به آن جلوه‌ای باشکوه بخشیده است.

خطوط به کار رفته در این تابلو بسیار ظریف و روان هستند و به خوبی بیانگر حرکت و پویایی صحنه هستند. اگرچه استفاده از پرسپکتیو به شکل کامل در این تابلو دیده نمی‌شود، اما هنرمند با استفاده از تکنیک‌های دیگر، عمق و بعد را به تصویر بخشیده است. برای ایجاد عمق و سایه روشن در چهره‌ها و اجسام، هنرمند از تکنیک لایه‌گذاری رنگ استفاده کرده است. نگاره امام زمان علیه السلام در فالنامه طهماسبی، اثری است که در آن به تناسب ابعاد، ترکیب‌بندی و نورپردازی به شیوه‌ای ماهرانه پرداخته شده است. این عناصر بصری، در کنار سایر تکنیک‌های هنری، به ایجاد عمق، تعادل و هارمونی در اثر کمک کرده و تجربه‌ای بصری غنی را برای بیننده فراهم می‌کنند.

هنرمند نگارگر، در انتخاب ابعاد عناصر مختلف نگاره، از قاعده تناسب طلایی استفاده کرده است. این قاعده، که در طبیعت نیز فراوان یافت می‌شود، به ایجاد حس تعادل و هماهنگی در ترکیب‌بندی کمک می‌کند. ابعاد بزرگ‌تر برای شخصیت اصلی (امام زمان علیه السلام) و عناصر مهم‌تر مانند تخت، بر اهمیت آنها تاکید می‌کند و به ایجاد سلسله مراتب بصری در نگاره کمک می‌کند. استفاده از فضای منفی باعث می‌شود که عناصر اصلی تابلو بیشتر به چشم بیایند و ترکیب‌بندی پویاتر شود. هنرمند با ترکیب عناصر متقارن و نامتقارن، تعادل بصری را در تابلو برقرار کرده است. خطوط فرضی که از عناصر مختلف تابلو عبور می‌کنند، چشم بیننده را به سمت مرکز توجه هدایت می‌کنند.

با توجه به قاعده یک سوم بسیاری از عناصر مهم، در نقاط تقاطع خطوط فرضی که صفحه را به سه قسمت مساوی تقسیم می‌کنند، قرار گرفته‌اند که این امر به ایجاد تعادل و پویایی در ترکیب‌بندی کمک کرده است.

نورپردازی به گونه‌ای طراحی شده است که بر روی چهره‌ها و اجسام سایه روشن ایجاد کند و به آنها حجم و واقع‌گرایی بخشد و علاوه بر ایجاد جلوه‌های بصری، می‌تواند نمادین نیز باشد. رنگ سفید روبنده، نمادی از مقام والای ایشان است. تناسب ابعاد، ترکیب‌بندی و نورپردازی در این اثر به گونه‌ای به کار رفته است که نه تنها زیبایی بصری تابلو را افزایش داده است، بلکه به انتقال مفاهیم عمیق و نمادین آن نیز کمک کرده است. هنرمند با تسلط بر این عناصر بصری، توانسته است اثری خلق کند که هم از نظر زیبایی‌شناسی و هم از نظر فنی، ارزش بالایی دارد.

در نگاره فالنامه طهماسبی، هنرمند از چندین تکنیک برای ایجاد عمق میدان و القای حس سه بعدی بودن صحنه استفاده کرده است. مثلاً اجسامی که در پیش‌زمینه قرار دارند، بزرگ‌تر و با جزئیات بیشتری کشیده شده‌اند تا نزدیک‌تر به بیننده به نظر برسند. در مقابل، اجسامی که در پس‌زمینه قرار دارند، کوچک‌تر و با جزئیات کمتری کشیده شده‌اند تا دورتر به نظر برسند.

برخی از اجسام پس‌زمینه، توسط اجسام پیش‌زمینه پوشیده شده‌اند یا بخشی از آنها پنهان شده است. این کار باعث می‌شود که اجسام پس‌زمینه دورتر به نظر آید. اجسامی که در پیش‌زمینه قرار دارند، معمولاً رنگ‌های روشن‌تر و کنتراست بیشتری دارند. در

حالی که اجسام پس‌زمینه، رنگ‌های تیره‌تر و کنتراست کمتری دارند تا حس عمق را افزایش دهند.

در پرسپکتیو فضا، اجسامی که در فاصله دورتر قرار دارند، رنگ‌های آبی‌تر و کم‌رنگ‌تری دارند و جزئیات آنها کمتر قابل تشخیص است. این تکنیک به ایجاد حس عمق در تصویر کمک می‌کند.

اجسامی که در پیش‌زمینه قرار دارند، معمولاً بافت‌های واضح‌تری دارند، در حالی که اجسام پس‌زمینه بافت‌های نرم‌تر و نامشخص‌تری دارند. هنرمند با استفاده از این تکنیک‌ها، توانسته است عمق و بعد را به تصویر اضافه کند و به بیننده این احساس را بدهد که اجسام در فضا قرار دارند. این تکنیک‌ها به ایجاد یک تجربه بصری غنی‌تر و واقع‌گرایانه‌تر کمک می‌کند. نگاره‌های هر دو امام، با هاله‌ای از نور به تصویر کشیده می‌شوند که نماد قدسیت و الوهیت آنهاست. این هاله نورانی نشان‌دهنده ارتباط آنها با عالم غیب و مقام رفیع‌شان است.

چهره هر دو امام دارای روبنده و رنگ سفید و روشن است که می‌توان چنین تعبیر کرد که بر حکمت، دانش و وقار آنها تأکید شده است. به عقیده نصر رنگ نشانه وحدت و یا وحدت در کثرت است (نصر، ۱۳۷۰: ۶۸). این حالت چهره، نشان‌دهنده شخصیت رهبری و هدایتگری آنهاست. در هنر نگارگری ایرانی، رنگ‌ها صرفاً برای ایجاد زیبایی بصری به کار نمی‌روند، بلکه هر رنگ حامل بار معنایی خاصی است. هنرمندان ایرانی با استفاده از رنگ‌ها، مفاهیم عمیق فلسفی، عرفانی و مذهبی را به تصویر می‌کشیدند. در نتیجه، رنگ‌ها در نگاره امام زمان (ع) فالنامه طهماسبی، نقش بسیار مهمی در انتقال مفاهیم و ایجاد یک ترکیب بندی معنایی غنی دارند. هر رنگ در این نگاره، حامل پیامی خاص است و در کنار عناصر دیگر، به خلق یک اثر هنری باشکوه و تأثیرگذار کمک کرده است.

رنگ آبی به عنوان نماد آسمان، معنویت و مقام والا، در بسیاری از نگاره‌های امام رضا (ع) و امام زمان (ع) به کار رفته است.

رنگ قرمز، که در لباس برخی از شخصیت‌ها به کار رفته است، نماد شور، عشق و زندگی است. این رنگ، نشان‌دهنده شور و اشتیاق پیروان امام زمان (ع) برای دیدار ایشان است. در برخی موارد، رنگ قرمز می‌تواند نماد خطر، آتش و فتنه‌هایی باشد که

پیش از ظهور امام زمان علیه السلام رخ می دهد.

زمینه نگاره های هر دو امام معمولاً آرام و بدون آشفتگی است که نشان دهنده آرامش و ثبات درونی آن هاست. این زمینه آرام، فضایی مناسب برای تمرکز بر شخصیت اصلی نگاره ایجاد می کند.

کوه ها و طبیعت اطراف امام زمان علیه السلام، نمادی از سختی ها و مشکلات دنیاست. این فضا، نشان دهنده شرایط دشوار ظهور امام زمان علیه السلام و مبارزات ایشان برای برقراری عدالت است. وجود گیاهان و گل ها در برخی قسمت های نگاره، نماد حیات، رشد و امید است. این عناصر، نشان دهنده برکت و نعمت هایی است که پس از ظهور امام زمان علیه السلام به جهان خواهد آمد.

هریک از امامان ممکن است با نمادهای خاصی به تصویر کشیده شوند که به شخصیت و ویژگی های خاص آنها اشاره دارد. به عنوان مثال، امام رضا علیه السلام ممکن است با نمادهای مرتبط با دانش و علم به تصویر کشیده شود، در حالی که امام زمان علیه السلام ممکن است با نمادهای مرتبط با ظهور و عدالت به تصویر کشیده شود.

شخصیت های اطراف امام زمان علیه السلام نماد یاران و همراهان ایشان هستند. حالت های مختلف این شخصیت ها، نشان دهنده تنوع و گوناگونی پیروان امام زمان علیه السلام و تفاوت در میزان ایمان و باور آنهاست. تفاوت در لباس این شخصیت ها ممکن است به تفاوت در نقش و جایگاه آنها در جامعه اشاره داشته باشد.

نگاره های امام رضا علیه السلام و امام زمان علیه السلام دارای ویژگی های مشترکی مانند عصمت، علم، عدالت و رهبری هستند. بنابراین، هنرمندان برای نشان دادن این ویژگی های مشترک، از عناصر بصری مشابهی استفاده می کنند. مثلاً شمشیر نماد عدالت و مبارزه با ظلم است. نمادشناسی اسلامی در نگارگری ایرانی نقش بسیار مهمی دارد. بسیاری از نمادهای استفاده شده در نگاره های امامان، دارای معانی نمادین مشترکی هستند. نگارگر از تداخل رنگی برای افزایش عمق نگاره استفاده می کند که این تداخل جزئی از زیبایی بصری تصاویر است و همچنین نگارگر از پترن های هندسی با رنگ های متنوع بهره برده است. در نگاره از خطوط نازک و ظریف برای نمایش جزئیات استفاده شده است و همین طور خطوط آهنگ خوان یا پارالل (خطوط موازی) به کار رفته که به نظم و ترتیب اثر کمک می کند و این خطوط هستند که نقشی مهم در تبیین و تعادل تصاویر

ایفا می‌کنند.

نشستن امام زمان علیه السلام بر روی یک تخت بلند، نماد برتری و مقام والای ایشان است. این حالت، نشان‌دهنده جایگاه خاص امام در میان مردم و جهان است. ممکن است، هدف اصلی از خلق نگاره‌های امام رضا علیه السلام و امام زمان علیه السلام، تجلیل از مقام و شخصیت این امامان و القای امید و انتظار در دل مؤمنان است. با توجه به موارد ذکر شده، می‌توان گفت که نگاره‌های امام رضا علیه السلام و امام زمان علیه السلام علیرغم تفاوت، شباهت‌های زیادی دارند.

نتیجه‌گیری

هنرمند نگارگر با قلمی آغشته به عشق و ایمان نگاره‌هایی آفریده است که دریچه‌ای به سوی عالم معناست. این تحقیق نشان می‌دهد که نگاره‌های فالنامه طهماسبی، به عنوان آثار برجسته دوره صفویه، نه تنها از نظر هنری و تکنیکی ارزشمندند بلکه نمایانگر ابعاد فرهنگی و دینی پیچیده‌ای هستند که به درک عمیق‌تر تاریخ و هنر اسلامی کمک می‌کند. این آثار با استفاده از جزئیات دقیق و نمادهای معنوی، تصاویری از زمانه خود را به نمایش می‌گذارند و تأثیرات عمیقی بر هنر و فرهنگ دوره‌های مختلف داشته‌اند. این تحقیق تأکید می‌کند که بررسی‌های هنری و تاریخی می‌تواند به درک بهتر و عمیق‌تر از میراث فرهنگی و هنری ایرانیان کمک کند و به ویژه در زمینه‌های آموزشی و پژوهشی از اهمیت بالایی برخوردار است.

بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهند که این آثار نه تنها از نظر هنری و تاریخی ارزشمندند، بلکه نمایانگر پیچیدگی‌های فرهنگی و دینی دوره صفویه نیز هستند. تحلیل تصاویر و منابع مختلف نشان می‌دهد که این نگاره‌ها با دقت و مهارت فراوانی خلق شده‌اند و هر یک از آنها به طور خاص به موضوعات مذهبی و اجتماعی آن زمان پرداخته است. نتیجه‌گیری ما نشان می‌دهد که نگاره‌های فالنامه طهماسبی، با برخورداری از جزئیات دقیق و نمادهای عمیق، نماینده‌ای از تاریخ، فرهنگ و غنای هنر ایرانی است که درک عمیق‌تری از هنر اسلامی و تأثیرات آن بر جوامع مختلف فراهم می‌آورد.

منابع

۱. برنند، باربارا (۱۳۸۳)، *هنر اسلامی*، ترجمه: مهناز شایسته فر، تهران: مؤسسه مطالعات هنر اسلامی.
۲. پوپ، آرتور (۱۳۷۸)، *سیر و صور نقاشی ایران*، ترجمه: یعقوب آژند، تهران: نشر مولی.
۳. پوراکبر، آرشد (۱۳۷۷)، *فالنامه شاه طهماسبی*، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۴. پیرس، چارلز (۱۳۹۹)، *نشانه شناسی کاربردی*، ترجمه: فروزان سجودی، تهران: علم.
۵. حسینی راد، عبدالمجید (۱۳۸۴)، *شاهکارهای نگارگری ایران*، ترجمه: کرباسی و همکاران، تهران: موزه هنرهای معاصر.
۶. شایسته فر، مهناز (۱۳۸۴)، *هنر شیعی*، تهران: مؤسسه مطالعات هنر اسلامی.
۷. شایسته فر، مهناز (۱۳۸۶)، *دییاجه هنر ایرانی - اسلامی*، تهران: نشر مطالعات هنر اسلامی.
۸. عکاشه، ثروت (۱۳۸۰)، *نگارگری اسلامی*، ترجمه: سید غلامرضا تهامی، تهران: نشر سوره مهر.
۹. عمید، حسن (۱۳۷۵)، *فرهنگ لغت*، تهران: امیرکبیر، ششم.
۱۰. عناقه، عبدالرحیم (۱۳۹۱)، «تجلی عرفان در معماری مسجد»، *فصل نامه عرفان اسلامی*، سال نهم، شماره ۳۳.
۱۱. کوپر، جی سی (۱۳۷۹)، *فرهنگ مصور نمادهای سستی*، ترجمه: ملیحه کرباسیان، تهران: انتشارات فرشاد.
۱۲. نصر، سید حسین (۱۳۵۶)، *ایران پل فیروزه*، تهران: وزارت اطلاعات و جهانگردی.
۱۳. نصر، سید حسین (۱۳۷۰)، *جاودانگی و هنر*، تهران: برگ.

14. Jung, c.G. 1971. psychogicaltypes. Translated by
15. Richard Francis .carrington Hull, Helton Godwin Baynes Routledge and K. paul